

motovnú funkciu a sú hlavnou hybnou silou rozvoja techniky, celých výrobných síl.

V jednej recenzii nebolo možné poukázať na všetky podnetné idey, inšpirujúce pohľady a originálne prístupy E. Duđu, skôr sme sa orientovali na niektoré momenty, významné z hľadiska súčasnosti a prognózovania

vedecko-technickej revolúcie. Túto vysoko erudovanú monografiu možno odporúčať nielen filozofom, veď jej nesporným kladom je prístupný a zrozumiteľný štýl spojený s vedeckou znalosťou, ale práve u filozofov by mala vyvolať zintenzívnenie teoretického úsilia, zameraného na najnaliehavejšie spoločenské problémy doby.

Ladislav Hohoš

MARXIZMUS A PROBLÉM SLOBODY

V. KUSIN: Sloboda a jej perspektívy. Smena, Bratislava 1987, 186 s.

Monografia V. Kusina nastoľuje a rieši závažné otázky, späté s analýzou fenoménu slobody zo širšieho sociálno-filozofického hľadiska. Svojím prístupom k náročným a naliehavým otázkam slobody ľudského objektu v jednote jeho sebarealizácie v historicky podmienenom objektívnom humanizačno-emancipačnom procese však toto hľadisko prekračuje.

Autorovo úsilie vyúsťuje do teoretickej tvorivej komunikácie — do diskusie s blízkymi spoločenskovednými disciplínami, najmä však so sociológiou a vedeckým komunizmom. Táto skutočnosť je zrejmä najmä vtedy, keď autor vstupuje na pôdu vzťahovej analýzy základnej ľudskej prakticko-predmetnej činnosti, skúmanej v úzkej súvislosti s historicky a triedne determinovaným procesom oslobodzovania človeka — procesom, v ktorom sa človek stáva subjektom vlastného konania.

Autor knihy v úvode správne podčiarkuje fakt, že práve klasici marxizmu-leninizmu ako prví v histórii filozofického myslenia posunuli problém slobody z gnozeologickej a abstraktno-morálnej roviny do roviny historicko-spoločenskej praxe. Tým aj marxizmus-leninizmus v komparácii s predmarxistickými filozofickými

prístupmi k riešeniu otázok fenoménu slobody „predstavuje nový metodologický a prakticko-politický prístup k riešeniu tejto problematiky; spájajú sa v ňom materializmus s dialektikou, determinizmus s cieľavedomou aktivitou, objektívno so subjektívnom, gnozeologické s ontologickým“ (s. 9). V tejto súvislosti V. Kusin ďalej rozvíja nosnú myšlienku, ktorej obsahom je, že až prekonaním hypertrofie gnozeologického rozmeru slobody — charakteristického pre predmarxistické prístupy — zdôraznením jej dialektickej súvislosti s historicko-praktickým rozmerom klasikov marxizmu-leninizmu bola objasnená aj vnútorná jednota slobody s ideou zodpovednosti a naviac „určením slobody ako problému praxe, vyúsťujúcej do ľudskej zodpovednosti, bola objavená dialektika sociálno-etických fenoménov, ktoré problematiku slobody konkretizujú“ (s. 11).

Pod týmito sociálno-etickými fenoménmi autor chápe popri párových elementárnych kategóriách slobody a zodpovednosti i kategórie povinnosti, problematiku zmysluplnosti života, životných postojov, ľudskej seba-determinácie, otázky moci a rozhodovania a podobne. Hľadisko praxe v marxisticko-leninskej teórii slobody

spätej s problematikou ľudskej zodpovednosti a zmyslu ľudskej existencie nie je podľa Kusina samoúčelné či pragmatické, ale práve v ňom spočíva princíp dialektiky ľudskej sebaurčenosti, ktorú možno pochopiť iba na základe komplexnej teórie slobody, v ktorej sa problém sebaurčenia človeka stáva problémom jednoty slobody poznania a praxe.

Autor zachytáva problematiku slobody s úsilím o čo najucelenejší prístup, pričom forma, ktorú cielene zvolil, vytvára reálne predpoklady využitia monografie v spoločenskej praxi nielen pre úzky okruh zainteresovaných odborníkov. To je zrejme najmä v prvej kapitole, kde autor zrozumiteľným štýlom sprevádza čitateľa históriou vývinu prístupov k riešeniu takej ťažiskovej kategórie, ako predstavuje fenomén slobody. V kapitole nazvanej *V hľadaní človeka a slobody* V. Kusin prehľadne — využívajúc historickú prizmu — zmapúva a približuje interpretácie a chápanie slobody v sociálno-politickom kontexte učení predmarxistických mysliteľov; antickou filozofiou počínajúc až po nazeravé — racionálno-etické stanovisko k problematike slobody u predstaviteľov klasickej nemeckej filozofie.

Keď autor pristupuje ku konfrontáciám nemarxistických chápaní slobody s marxisticko-leninskou koncepciou, výstižne poukazuje na ich podstatné diferencie v metodologických východiskách a na teoretické obmedzenia predmarxistických prístupov. Správne zdôrazňuje, že práve idea historizmu v marxisticko-leninskej koncepcii slobody — na jednej strane predstavuje jej základné teoreticko-metodologické a svetonázorové východisko a na druhej strane, čo má zvláštny význam najmä pre teóriu vedeckého komunizmu, umožnila skúmať problémy človeka v kontexte konkrétnej

nej spoločensko-ekonomickej formácie.

V kapitole *Človek ako meradlo slobody a sloboda ako definícia človeka* autor zameriava pozornosť na korene úsilia ľudí „ustavične meniť svet v duchu slobody a humanizmu“. Keď hľadá odpovede na túto otázku z teoreticko-metodologického a svetonázorového prístupu marxisticko-leninskej teórie slobody, nestráca zo zreteľa ani súvislosti, ktoré sa vynoria pri analýze nemarxistického pohľadu na tento významný dejinno-ľudský fenomén. V tomto zmysle V. Kusin kriticky charakterizuje súčasné nemarxistické teoretické konštrukcie a prístupy k chápaniu slobody, ktoré systematizuje do troch skupín:

1. Scientisticko-indeterministické chápanie, ktoré vychádza z nekritického hodnotenia potencií vedy a techniky;

2. Antropologicko-iracionalistické a subjektivisticko-indeterministické prístupy, ktoré predstavujú pesimistickú alternatívu, vyznačujúcu sa nedôverou v ľudský rozum, sú v svojej podstate dezaktivizujúce a reakčné;

3. Teórie technologického determinizmu — tieto alternatívy chápania slobody podľa autora takmer vylúčili prítomnosť reálneho človeka v jeho vlastnom svete, ba dokonca „absolutizáciou vplyvu technického rozvoja na spoločenský život nevytvárajú predstavitelia tejto alternatívy slobody ani minimálny priestor pre aktuálnu, živú ľudskú aktivitu: sloboda je výsledkom „automatizmu“ technizácie spoločnosti“ [s. 83].

V súvislosti s uvedenými alternatívami chápania slobody nemarxistickej proveniencie vystupuje do popredia i spoločensko-ideový a politický význam sporu o kategóriu slobody. V. Kusin ďalej zameriava pozornosť na analýzu základných otázok štruktúry socialistickej slobody, na povahu podmienok

voľby a zodpovednosti i na funkciu subjektívnych a objektívnych faktorov slobody voľby a zodpovednosti s prihliadnutím na problematiku axiologického, morálneho, ontologického a gnozeologického aspektu slobody. Tieto úvahy vyúsťujú do formulovania cieľa, zmyslu a významu slobody, ktorú autor správne vidí v kultivácii subjektívnych dispozícií človeka. V nadväznosti na to dospieva k ťažiskovej myšlienke práce, ktorú na tomto mieste uvádzame pre jej teoretický význam a humanistický obsah: „Proces kultivácie je reálny len v interakčnom vzťahu s objektívnym svetom a v súlade s jeho povahou, zákonmi jeho existencie. Sloboda, ktorá v týchto súvislostiach prijíma výsostne ľudský charakter a predstavuje cieľ ľudskej existencie, vystupuje súčasne ako prostriedok a nenahraditeľná podmienka rozvoja osobnosti človeka: jej subjektívnych dispozícií na jednej strane a ich praktického zapojenia do objektivity na druhej strane. Preto je nadobudnutá sloboda *definíciou rozvoja človeka*; preto je všestranne sa rozvíjajúci človek *meradlom slobody*“ [s. 103].

Tretia a posledná kapitola *Perspektívy slobody*, ako vyplýva už z jej názvu, má čiastočne projektívny charakter, vychádzajúc z prelomového obdobia vývoja spoločnosti, v ktorom sa prvýkrát v histórii ľudskej individualita konštituuje ako subjekty dejinnej tvorby a svojej činnosti. V uvedenom kontexte sa v publikácii akcentuje metodologický význam praxe pri skúmaní dialektiky subjektívneho a objektívneho v dejinách. V tomto refe-

renčnom rámci V. Kusin skúma historické typy praxe a dospieva k poznatku, že jej doterajšie (predsocialistické) typy mali dezintegračnú povahu a v spoločnostiach, ktorým boli imanentné, prevládali zákonitosti dezintegračného vývinu.

K zmene dochádza až vytvorením takého historického typu praxe, ktorý je vlastný výstavbe spoločnosti nového typu, v ktorom dezintegračné procesy sú vystriedané procesmi integrácie a kde sa vytvárajú podmienky pre vznik historicky novej kvality subjektívneho a objektívneho. Tieto myšlienky autora vyúsťujú do tézy, že socialistický typ praxe, ktorý vyjadruje novú kvalitu subjektívneho a objektívneho, a v ktorej sa výraznejšie prejavuje funkcia subjektívneho, znamená i kvalitatívnu zmenu v charaktere a obsahu základnej a človeku bytostne vlastnej činnosti a zároveň historicko-sociálneho fenoménu — práci. Procesu premien „oslobodenia práce“ a práce „na slobode“, ktorý je vnútorne imanentný komunistickému — humanisticko-emancipačnému procesu venuje autor záverečné úvahy.

Ako sme už spomenuli v úvode, autor publikácie *Sloboda a jej perspektívy* podnetným a prístupným spôsobom, nič nezľavujúc z vedeckej náročnosti, objasňuje na relatívne malom priestore zložité a aktuálne otázky, ktoré si v súčasnosti kladie nielen mladá generácia [tej je publikácia určená]. Sú to otázky všeľudského významu so silným filozofickým a svetonázorovým nábojom, otázky slobody človeka, jeho sebarealizácie a perspektív.

Emília Kollárová